

کارگاه‌های آشنایی با الگوی "مدرسه ای و برنامه درسی حکمت"

کارگاه اول: آشنائی با مبانی محوری، ترکیب بندی رویکرد و سازوکارها

معرفی اجمالی و برنامه کارگاه
ارائه کننده: اردوان مجیدی

موسسه مطالعات راهبردی فناوری اطلاعات
موسسه و مدرسه حکمت

تهران - مجتمع آموزشی سراج
۱۴ و ۱۵ اردیبهشت ۱۳۹۶

فهرست

- ۱- مقدمه : رویکرد حکمت؛ یک تلاش برای ارتقائی در تعلیم و تربیت ۳
- ۲- نگاهی اجمالی به رویکرد حکمت ۳
- ۳- "شدن" مدرسه ای مبتنی بر این رویکرد؛ آغازی برای یک تطور درونی تدریجی ۶
- ۴- فرایند متعارف آغاز حرکت یک مدرسه در مسیر تحقق رویکرد حکمت ۹
- ۵- موضوع و اهداف کارگاه اول ۱۵
- ۶- شکل برگزاری کارگاه ۱۵
- ۷- ملزومات و پیش نیازهای شرکت در کارگاه ۱۶
- ۸- نکاتی در برگزاری کارگاه ۱۶
- ۹- برنامه پیش بینی شده کارگاه ۱۸
- ۱۰- مجریان کارگاه ۱۹
- ۱۱- اطلاعات عمومی کارگاه ۱۹

۱- مقدمه: رویکرد حکمت؛ یک تلاش برای ارتقائی در تعلیم و تربیت

در کنار تلاشی که در حوزه های رسمی وزارت برای تحول و ارتقاء برنامه درسی و تربیتی صورت می گیرد، حرکت های خودجوش و خود انگیخته ای نیز در مدارس و مراکز آموزشی انجام می شود، که بعضاً **قابلیت ها و رویکردهای جدیدی را در امر تعلیم و تربیت** پیش روی ما باز می کند. قابلیت ها و رویکردهایی که قابلیت انتشار و توسعه در سطح مدارس کشور را از ابعاد مختلف دارا است. **الگوی مدرسه ای و برنامه درسی حکمت** از این منظر قابل توجه است. الگوی مدرسه ای و برنامه درسی حکمت، در فرایند مطالعه ای ۲۰ ساله، برای نمونه سازی یک مدل تحولی نظام تعلیم و تربیت شکل گرفته است. رویکرد حکمت و برنامه درسی آن، **باورهای ما را در مورد تعلیم و تربیت و مدرسه تغییر می دهد، و محیط متفاوتی از تعلیم و تربیت را پیش روی ما قرار می دهد.**

در این بینش و رویکرد ناشی از آن، تعلیم و تربیت قرآن محور دینی و کلاسیک در بستری کاملاً متفاوت ترکیب شده، و تلفیقی از رویکرد حوزه علمیه (با شکل سنتی آن و نه شکل کلاسیک جدید آن)، مدارس و دانشگاه ایجاد شده است؛ به عبارت دیگر این مدرسه نوع جدیدی از مدارس را پی ریزی می کند که مزیت های هر سه را در داشته، و بتواند در آینده هر سه نهاد حوزه، مدرسه و دانشگاه را در یک نهاد واحد متجلی کند.

بخشی از ابعادی که در رویکرد حکمت مورد توجه قرار گرفته است، در برخی از مدارس و حرکت های مختلفی که در کشور انجام می شود، قابل مشاهده است. اما همه این ابعاد در الگوی مدرسه ای و برنامه درسی حکمت، به **عنوان الگوئی برای همگرا کردن تلاش های انجام شده در آن مدارس، به صورتی یکپارچه مدل شده است.**

سازوکار مدرسه ای حکمت از منظر دیگری نیز قابل توجه است. از یک سو الگوی مدرسه ای و برنامه درسی حکمت، بر **اساس مبانی نظری، معماری، و سازوکارهای منسجمی** شکل گرفته، و **سامانه های آن به صورت علمی و فنی، طراحی و ایجاد شده است.** از سوی دیگر الگوی ارائه شده، نه فقط تحول در بستر یک مدرسه، بلکه **مولفه های نظام کلان تعلیم و تربیت و معماری آن** را تبیین نموده، و **ابعاد راهبردی و ملی تحول را در معماری و ساختار خود در بر دارد.**

۲- نگاهی اجمالی به رویکرد حکمت

در الگوی مدرسه ای و برنامه درسی حکمت، تلاش می کند با **رویگردی باغبانانه، و با توجه به خصوصیات و ابعاد شخصیتی و توانمندیها و**

استعدادها و علائق دانش‌آموز، یادگیری او را در شرایطی خود انگیزه فراهم کند.

در برنامه درسی و الگوی مدرسه ای حکمت، **ارتقاء ابعاد دانش، مهارت و خصوصیات شخصیتی و توانمندیهای فردی و گروهی، به صورت توأم** مورد توجه قرار دارد؛ و سازوکارهای لازم برای آن در نظر گرفته شده است. در کنار یادگیری مباحث علمی و مهارتی، تلاش برای ارتقاء معرفت و بصیرت دانش‌آموز، و رشد ابعادی چون خلاقیت، تفکر، اراده، تلاش، اعتماد به نفس، ادب، شجاعت و اخلاق حسنه، و نیز مهارتهائی نظیر روابط اجتماعی، آداب معاشرت، فنون شهروندی و مهارتهای زندگی، با برنامه مشخص صورت می گیرد.

تعلیم و تربیت ترسیم شده، مبتنی بر مبانی معرفتی دینی، **قرآن و تعلیمات اهل بیت عترت علیهم السلام را به عنوان محور تعلیمات خود** قرار می دهد. از يك سو متن کامل قرآن کریم، به عنوان یکی از متون درسی، قرار می گیرد. از سوی دیگر ترسیمی که قرآن و اهل بیت علیهم السلام از عالم و خلقت و مسائل آن کرده اند، به عنوان محور تبیین کننده جایگاه و تعاملات سایر موضوعات دانشی و مهارتی، تعیین می شود. ضمن آنکه تعلیمات قرآن و اهل بیت در مورد روش تعلیم و تربیت و خصوصیات آن، چارچوب تعلیم و تربیت را تعیین می کند.

در این رویکرد قرآن و تعالیم اهل بیت علیهم السلام، محور معرفت شناسی و تعلیمات مدرسه قرار گرفته، **پرورش شخصیت و خصوصیات و فرهنگ شاگردان مبتنی بر آموزه های قرآنی**، در کنار آموزش مهارتها و دانش، هدفهای اصلی را تشکیل می دهند. اولین جلسه هر روز به مدت ۴۵ دقیقه، به قرائت و ترجمه و بحث و گفتگو بر آیات قرآن اختصاص داده شده، و بیش از دو دوره قرائت و ترجمه قرآن کریم، در طول مدت تحصیل شاگردان گنجانده شده است. ضمن آنکه سبک خاص قرائت و ترجمه، و سازوکار توضیح مفاهیم آیات قرآنی، متناسب با سطح فهم کودکان و نوجوانان، به صورت تقریباً منحصر به فرد، در این مدرسه طراحی و اجرا شده است.

علاوه بر آن، سازوکارهای پرورش شخصیت مبتنی بر آموزه های قرآنی، در برنامه درسی گنجانده شده، و تلاش بر آن است که مفاهیم قرآن، به عنوان محور در تعلیم و تبیین جایگاه معرفتی مفاهیم دروس دیگر قرار گیرد. همچنین ترکیب بندی کل تعلیم و تربیت و سازوکارهای آن، با تبیین این محوریت انجام شد است. در اینجا بحث از آن نیست که دروس قرآنی، در کنار دروس آموزشی دیگر با همان سبک کلاسیک نظام صنعتی تدریس شود. بلکه پی ریزی يك مدل درسی قرآن محور در تمام ابعاد تعلیم و تربیت، در دستور کار قرار داشته است.

شاگرد و مربی در فضای مدرسه، با **مشی استاد و شاگردی** زندگی می کنند. فضای مدرسه و برنامه درسی به گونه ای است که شاگرد **مطالب**

انتزاعی را در کاربردها و فضای عینی (از جمله در کلاسهای با موضوعات کاربردی، گردشهای علمی متعدد، و غرفه های عملی) یاد می گیرد، و به جای حفظ طوطی وار، بصیرت و شناخت عمیق او در يك فرایند تکامل تدریجی افزایش می یابد.

هر شاگرد به اندازه استعدادها و توانمندیهای خودش یاد می گیرد، و پیشرفت شاگرد به جای سنجیده شدن با معیارهای ثابت و با دیگران، تنها با خودش و پیشرفتهای خودش مقایسه می شود. در این فضا بستری فراهم شده که شاگردان تیزهوش، در کنار شاگردان عادی و حتی شاگردان دیرآموز، در يك فضای اجتماعی با هم زندگی واقعی را تجربه کرده، در عین اینکه هر کدام بر اساس ظرفیتهای خود، با سرعت مناسب خود حرکت کرده، و پای همه به هم و کتاب درسی زنجیر نمی شود.

مربیان به جای تدریس در کلاس، **بسته های آموزشی** را به بچه ها ارائه کرده و با شیوه **کلاس معکوس**، بچه ها در گیر فهم و یادگیری و کشف درس شده، و تمرینات را با نظارت و مشارکت مربی انجام می دهند. این فضا، شرایطی را فراهم می کند که هر شاگرد با سرعت خودش پیشرفت کند، و شاگردان مختلف با سرعتهای مختلفی در دروس و زمینه های متفاوت حرکت کنند. این موضوع علاوه بر آنکه امکان حضور و یادگیری در کنار هم شاگردان با توانمندیها و خصوصیات متفاوت را (از کم توان گرفته تا پرتوان در زمینه های مختلف) فراهم می آورد، زمینه های **کشف و فهم عمیقتر مطالب** را فراهم کرده، و نیز شاگردان را ترغیب می کند که به صورتی خودجوش و خودانگیخته، تمام تلاش خود را برای یادگیری موثرتر و حرکت بیشتر بکار بگیرند. در مدرسی که این الگو و رویکرد را اجرا می کنند، فضای **سلامت جسمی و روانی شاگردان**، بسیار بیش از مدارس دیگر فراهم شده، و شاگردان برای یادگیری با **شوق و انگیزه های درونی** خودشان، به صورتی خودانگیخته تلاش می کنند.

در این تعلیم و تربیت، انتقال دانش به دانش آموزان اصل نیست. بلکه **ارتقاء شخصیت دانش آموزان، خصوصیات فردی و اجتماعی آنها، مهارت و فرهنگ دانش آموزان، در کنار انتقال دانش**، اهداف اساسی تعلیم و تربیت را تشکیل می دهد؛ و برنامه درسی به صورت منسجم به این ابعاد می پردازد. در تعلیم و تربیتی که در اینجا در حال شکل گیری است، **تعلیم و تربیت و یادگیری نه پدیده ای فردی، بلکه پدیده ای اجتماعی** است، و دانش آموز در بستری اجتماعی، و در تعامل با نیازمندیها و توانمندیهای سایر دانش آموزان در پهنه يك اجتماع، به امر یادگیری و فعالیتهای آن مشغولند. ضمن آنکه این یادگیری اجتماعی، در فرایند **يك مدرسه زندگی**، آنها را برای زندگی واقعی در جامعه آماده می کند. در تعلیم و تربیت هدف، **دانش آموزان به جای یادگیری موضوعات تجزیه شده در فصول کتابهای درسی، ترکیب موضوعات را در تعامل با فعالیتهای کاربردی و ملموس، کسب می کنند.**

مدیریت فرایند تعلیم و تربیت در بستر فناوری اطلاعات، به نحوی انجام می‌شود که در عین تمرکز بر افزایش بصیرت و حکمت شاگردان، برنامه ریزی و سنجش یادگیری موضوعات در قالب کلاسیک آن را نیز میسر و قابل رصد می‌کند.

بستر یادگیری، فضائی را فراهم می‌آورد که دانش آموزان در آن احساس امنیت نمایند. بستر مدرسه با ایجاد احساس نیاز در آنان برای حرکت و یادگیری، ارتقائی خود انگیزه را در دانش آموزان رقم می‌زند، که خود دانش آموزان با علاقه و انگیزه کافی، در آن به تلاش و یادگیری بپردازند. این بستر فضائی را تمهید می‌کند که ابعاد مختلف سلامت جسمی و روحی دانش آموزان، در آن مورد توجه قرار گرفته است. در این مدرسه از فناوری اطلاعات در امر تعلیم و تربیت به شکل موثر استفاده می‌شود. ضمن آنکه دانش آموزان برای زندگی در جامعه پیچیده کنونی و جامعه اطلاعاتی آماده می‌شوند. و البته تحقق چنین چیزی امکان پذیر نیست، مگر اینکه کادر آموزشی در فضای مدرسه، سازمانی خود انگیزه و تعالی یابنده را تجربه کنند. (شکل ۱) رویکرد حکمت ادعا نمی‌کند که تنها رویکرد مطلوب است. اما به نظر

شکل ۱- ابعاد و خصوصیات تعلیم و تربیت رویکرد حکمت، نقطه کانونی

می‌رسد رویکرد حکمت، حرفهای جدی را برای تحول نظام تعلیم و تربیت کشور، در بر داشته باشد.

۳- "شدن" مدرسه ای مبتنی بر این رویکرد؛ آغازی برای یک تصور درونی تدریجی

رویکرد مدرسه ای حکمت یک شدن است، اجرای چند رویه و دستورالعمل نیست. یک مدرسه که می‌خواهد رویکرد حکمت را در خود اجرا

کند، بصورت تدریجی تمام یا بخشی از سازوکارهای رویکرد را اجرا و محقق می کند، و بتدریج به یک مدرسه مبتنی بر این رویکرد تبدیل می شود. اما این تنها شدنی نیست که اتفاق می افتد. یعنی زمانی وجود نخواهد داشت که مدرسه اعلام کند من یک مدرسه حکمت شده ام، و تمام! در دل و ماهیت رویکرد حکمت یک بهبود دائمی، و تکامل تدریجی نهفته است. مدرسه ای که سازوکارهایی از رویکرد را اجرا کند، و بعد در آن سازوکارها ساکن شود، با **سکون خود از گردونه رویکرد خارج می شود**. سازوکارهای رویکرد حکمت **سازوکارهایی پویا** هستند، که تکامل دائمی و پویایی درونی مدرسه را در بطن خود دارند. مدرسه ای که سازوکارهای رویکرد حکمت را به صورت جدی اجرا کند، به یک **تکامل دائمی و تدریجی درون** زا دست پیدا می کند. خود رویکرد یک شدن است که هرگز پایانی برای آن مورد تصور نیست. در **دنیال کردن این رویکرد توسط یک مدرسه**، آن **مدرسه فقط تلاش نمی کند که یک مدرسه حکمت بشود، بلکه تلاش می کند که به "شدن" رویکرد حکمت دست یابد**.

به همین ترتیب، سنجشها و ارزشیابی ها از رویکرد حکمت، سنجشهایی ایستا نیست که فقط رسیدن به چند شاخص ثابت را مد نظر داشته باشد، بلکه سنجش و ارزشیابی یک تطور درونی و تکامل تدریجی، و بروز نشانه های رشد بر اساس آن است.

ضمن آنکه تطور و تکامل در این "شدن"، برای تبدیل شدن به یک مدرسه حکمت خودتکامل یابنده، به شکلهای مختلف و خصوصیات مختلف اتفاق می افتد. مسیرهای مختلفی برای شدن یک مدرسه حکمت، و نیز خود "شدن" مدرسه حکمت، وجود دارد. هم از مسیرهای مختلفی می توان یک مدرسه حکمت شد، و هم می توان به شکلهای مختلفی از مدرسه حکمت دست یافت که "شدن" های مختلفی در آن محقق می شود.

رویکرد حکمت یک رویکرد انعطاف پذیر است، گونه های مختلفی از مدارس می توانند بر اساس این رویکرد ایجاد شوند. یک مدرسه روستائی یک کلاسه چند پایه، با امکانات اولیه، می تواند مبتنی بر این رویکرد عمل کند، و مدرسه ای بسیار پیشرفته، با امکانات بسیار وسیع نیز همینطور! یک مدرسه بر اساس دیدگاههای متولیان و مخاطبان و شرایط محیطی خود، می تواند این رویکرد را به گونه ای اجرا کند، و مدرسه دیگر بر اساس دیدگاهها و شرایط دیگر، به گونه ای دیگر. رویکرد حکمت ضمن اینکه سازوکارهای اجرائی و کاربردی مشخصی را ارائه می کند، و حتی ابزارهایی را برای اجرای سازوکارها فراهم می کند، الزامی به اجرای تمام سازوکارها ندارد، بلکه می تواند به تناسب شرایط و دیدگاههای خود، سازوکاری را اجرا و سازوکار دیگری را اجرا نکند. برخی از سازوکارهای ارائه شده در رویکرد به صورت موازی تنظیم شده اند. یعنی با اجرای یک سازوکار، معمولاً اجرای سازوکار دیگر انجام نمی شود. اصولاً مدرسه ای که تمام سازوکارها در آن اجرا شود، وجود نخواهد داشت.

بلکه یک مدرسه، ضمن رعایت اصول رویکرد حکمت، بستگی به شرایط خود، بخشی از سازوکارها را برای اجرا اتخاذ می کند.

حتی در درون یک مدرسه نیز این انعطاف پذیری تعبیه شده است. یک کلاس می تواند از سازوکارهایی استفاده کند، و کلاس دیگر از سازوکارهای دیگری. حتی در نزدیک شدن به اصول رویکرد، یک کلاس می تواند اصول رویکرد را با شدت بیشتر و کلاس دیگر با شدت کمتر اجرا کند. **اصلا شکل مطلوب رویکرد، وجود کلاسهای متعدد با رویکردهای مختلف و سازوکارهای مختلف و شدت متفاوت است.** مثلاً مطلوب آن است که در صورت وجود شرایط، حداقل سه کلاس موازی برای یک پایه وجود داشته باشد، و مربیان این سه کلاس موازی، هر یک تا حد متفاوتی به آموزش اکتشافی و آموزش رسمی بپردازند. یک کلاس کاملاً مبتنی بر مشی اکتشافی و تا حد زیادی بی توجه به کتابهای درسی، بچه ها را درگیر یادگیری کند، کلاس دیگری در حد میانه، و کلاس دیگری در عین توجه حداقلی به یادگیری اکتشافی، به آموزش کتابهای درسی توجه نسبتاً بیشتری نماید. بدین ترتیب خانواده ها و شاگردان، به اختیار خود بتوانند در یکی از این سه کلاس که با روحیات و دیدگاههای آنها سازگارتر است، شرکت کنند (چند سطحی بین کلاسی). همچنین در درون یک کلاس نیز مربی شرایط متفاوتی را فراهم می آورد، که یک شاگرد با روش و رویکرد متفاوت نسبت به شاگردان دیگر درگیر فضای یادگیری شود (چند سطحی درون کلاسی و بین شاگردان). به عبارت دیگر حتی در داخل کلاس نیز ممکن است سازوکارهای مختلفی بکار گرفته شود.

بر خلاف تصور رایج، **اجرای سازوکارها نیز وابسته به تمامیت پذیرش و تحقق اصول رویکرد نیست.** یعنی یک مدرسه برای اینکه یکی از سازوکارهای رویکرد حکمت را اجرا کند، نباید تمام اصول رویکرد را رعایت نماید. بلکه می توان حتی بدون آگاهی از اصول هم سازوکاری را اجرا کرد. البته بدیهی است که این اجرا، با اجرائی آگاهانه و مبتنی بر تحقق اصول، زمین تا آسمان فرق می کند. اما در طراحی سازوکارها این تلاش صورت گرفته که همان اجرای نا آگاهانه یک سازوکار هم کما بیش، بتدریج مدرسه را به درک و تحقق اصول رویکرد حکمت سوق دهد. این یعنی اولاً یک مدرسه به صورت باز می تواند با رویکرد و سازوکارها مواجه شده و به تناسب شرایط و دیدگاههای خود، بخشهایی از آن را انتخاب و اجرا کند، و هیچ الزامی به تمامیت پذیرش و اجرای آن ندارد. و ثانیاً انتظار می رود که حتی این اجرای پاره ای و ناقص برخی سازوکارها هم، بتدریج مدرسه را در گردونه "شدن" و تکامل و باور به اصول قرار دهد.

به همین لحاظ بر خلاف رویکردهای متداول کلیشه ای آموزش و پرورش رسمی، رویکرد حکمت با اجبار، مجازات و اندازه گیریهای سانتی متری از اهداف و بودجه بندی های کور زمان، منابع و فعالیتها، محقق نمی شود؛ بلکه این رویکرد با دیدن نمونه های محقق شده از بخشهایی از رویکرد در مدارس

دیگر، بوجود آمدن احساس خوب در متولیان و مجریان آن مدرسه، و تمایل پیدا کردن به اجرای آن نمونه ها و بخشها، اجرای آن بخشها از سازوکارها و رویکرد در مدرسه، و مشاهده بازخوردهای آن، فهم تدریجی اصول بواسطه بازخوردها و رخدادها، و وسعت پیدا کردن تدریجی دامنه آن احساس خوب و اجرای بخشهای دیگر رویکرد، و عمیق تر شدن تدریجی در رویکرد، محقق و جاری می شود.

مدرسه حکمت بابلر که اولین اجرای رویکرد در آن اتفاق افتاده هم از این روال مستثنی نیست. این مدرسه کماکان در فرایند "شدن" قرار دارد، و بتدریج "شدن" دائمی نیز در آن در حال تحقق و نهادینه شدن است. هر چند هنوز خود راه درازی را در پیش دارد.

از همین رو **یک مدرسه** که جدیداً تمایل به ورود به میدان رویکرد حکمت را دارد (چه مدارس جدیدالتاسیس و چه مدارس با سابقه)، **باید خود انتخاب کند که چگونه با رویکرد حکمت تعامل داشته باشد**. پیوستن مدارس به میدان رویکرد حکمت، از نوع تبدیل شدن به شعبه ای از یک مدرسه خاص نیست. مدرسه حکمت شعبه ای در هیچ جایی ندارد. حتی مدرسه حکمت بابلر نیز شعبه اصلی آن نیست. مدرسه حکمت بابلر هم مدرسه ای است که کادر و مدیریت و خانواده ها و محیط آن، در اتخاذ خودجوش از این رویکرد ایجاد کرده اند. به همین دلیل هیچگاه توصیه تام به تبدیل شدن به مشابه آن، به هیچ مدرسه ای نمی شود. **یک مدرسه در میدان رویکرد حکمت، مدرسه خودش است! با هویت، نام، مسئولیت، کادر، فضا، مخاطبان، توانمندیها و اقتضائات خاص خودش!**

۴- فرایند متعارف آغاز حرکت یک مدرسه در مسیر تحقق رویکرد حکمت

فرایندی که یک مدرسه به صورت متعارف برای تحقق رویکرد حکمت طی کند، به اجمال بیان می شود. لازم به تذکر است که تقدم و تاخر این فعالیتها به صورت یک فرایند، بعضاً ضروری است، اما در فهرست زیر بستگی به شرایط ممکن است برخی از فعالیتها به صورت موازی یا حتی پیش از فعالیتهای قبلی انجام گیرد. برای توانمندسازی مدارس که تمایل به اجرای رویکرد حکمت را دارند، هشت کارگاه در نظر گرفته شده است، که توسط موسسه حکمت به مرور برگزار خواهد شد (ان شاء الله).

• آشنایی اولیه با رویکرد و مدرسه حکمت: هر مدرسه جدید از

طریق مجاری مختلف موجود، ابتدا با رویکرد مدرسه حکمت به اجمال آشنا می شود. معمولاً علاوه بر تعامل و نقل سینه به سینه، و مواجهه های حضوری اولیه، این آشنایی از طریق مجاری اطلاع رسانی مدرسه حکمت (به خصوص: سایت مدرسه، کانال آپارات مدرسه حکمت، گروه تلگرامی الگوی مدرسه ای و برنامه

درسی حکمت، کانال مربیان حکمت خلاق، و نیز کانال پنجره حکمت) صورت می گیرد.

- **تشکیل هسته محوری و رهبری:** مهمترین عنصر برای اینکه چنین چیزی محقق شود، و مدرسه شاکله مناسب خود را اتخاذ و شکل دهد، وجود یک هسته محوری و رهبری مناسب در آن مدرسه است. جمعی بین ۳ تا ۷ نفره از افراد هم فکر و هم مرام، و یکپارچه و صمیمی، که در تعامل با یکدیگر، هویت مدرسه را شکل داده، و رویکرد مدرسه را بر اساس بهره گیری از رویکرد حکمت شکل دهند، و این رویکرد را در مدرسه خود اجرا و جاری کنند. تجربه نشان داده که مدارس که چنین هسته ای را به خوبی شکل دادند، با ثبات، ماندگار، و کارآمد بوده اند. به همین دلیل اولین توصیه ای که ما به مدارس که تمایل به اجرا و تحقق رویکرد حکمت پیدا می کنند آن است که چنین هسته ای را شکل داده، و پس از تحقق چنین هسته ای، به صورت جمعی در پی تحقق رویکرد حکمت در مدرسه خود برآیند.
- **بازدید عینی از محیط یکی از مدرسه های نزدیک به رویکرد حکمت:** مشاهده ملموس مدارس که تا حد قابل قبولی رویکرد مدرسه حکمت را اجرا می کنند، به هم فضا شدن و واقعی شدن انتظارات، کمک می کند. فعلا در تهران مدرسه سراج یا در بابل سر مدرسه حکمت، برای بازدید در دسترس است. هماهنگی برای بازدید از طریق ثبت نام فرم درخواست بازدید در سایت یکی از این دو مدرسه امکان پذیر خواهد بود.
- **کارگاه اول؛ آشنایی هسته محوری با رویکرد حکمت (همین کارگاه):** مخاطب این کارگاه هسته محوری مدرسه است. توصیه می شود، همه اعضاء این هسته محوری در کارگاه شرکت فعال داشته باشند.
- **فرایند مجوز:** مدارس جدید التاسیس توسط هسته محوری و موسس، فرایند کسب مجوز را طی می کند.
- **کارگاه دوم؛ مدیریت مالی کسب و کار مدرسه حکمت:** مخاطب این کارگاه بخشی از هسته محوری و موسس و مدیران مالی مجموعه است که سیاستگذاری مالی مجموعه را بر عهده دارند، و در آن مسائلی مورد بحث قرار می گیرد که چگونه مدرسه را با توجه به رویکرد حکمت به نحوی مدیریت کنیم که گردش مالی مناسبی را در بر داشته باشد.
- **جلب حمایت حامی و سرمایه گذاران مالی:** با توجه به هزینه ها و سرمایه اولیه مورد نیاز و و با توجه به گردش مالی آن
- **تدوین مدل کسب و کار (BM) و طرح کسب و کار (BP)**

- **انعقاد قرارداد تعامل و همکاری و ارائه خدمات مشترک**
- **کارگاه سوم؛ تجهیزات و فضای مدرسه حکمت:** مخاطب این کارگاه بخشی از هسته محوری و مدیران مدرسه است، که مدیریت اجرائی فضا و تجهیزات را بر عهده دارند. در این کارگاه، ابعاد مختلف فضا و تجهیزات مدرسه مورد بحث قرار گرفته، و مدارس با مسائل فضا و تجهیزات در رویکرد حکمت آشنا شده، و چگونگی فراهم ساختن فضا و تجهیزات مناسب را در حد اولیه فرامی گیرند.
- **تامین ساختمان یا تغییرات در آن:** توسط تیم اجرائی مدرسه، فعالیت‌های اعم از طراحی و ساخت، تملیک، اجاره، طراحی مجدد فضا و بازسازی، توسط مدیریت و کادر اجرائی، انجام می شود. ضمن آنکه در فعالیت‌های آماده سازی ساختمان و بازسازی، در حد امکان خانواده ها و شاگردان مشارکت داده می شوند.
- **تجهیز فیزیکی عمومی:** شرایط محیط فیزیکی عمومی نظیر موکت، سرویس‌های بهداشتی، رنگ دیوارها، تجهیزات آزمایشگاه و کارگاه، آشپزخانه و ... در این فعالیت توسط کادر اجرائی آماده و مناسب سازی می شود. حتی الامکان شاگردان و خانواده ها در این فعالیت درگیر می شوند.
- **تجهیز فیزیکی تجهیزات شاگردان:** هر شاگرد در مدرسه حکمت نیازمند قفسه، میز و لوازم دیگری است. در این فعالیت تجهیزات شاگردان طبق خصوصیات که در رویکرد مد نظر است، توسط کادر اجرائی، تهیه و تجهیز می شود. حتی الامکان شاگردان و خانواده ها در این فعالیت درگیر می شوند.
- **تجهیز الکترونیکی و شبکه سخت و سیستم عامل:** فعالیت مدرسه حکمت مستلزم فراهم ساختن بستر سخت افزاری و شبکه مناسب است؛ که در این فعالیت توسط تیم فنی به آن پرداخته می شود.
- **تجهیز الکترونیکی نرم، منابع و سماح:** پس از فراهم شدن بستر سخت افزاری و شبکه، منابع الکترونیکی موجود در رویکرد حکمت و نرم افزار سامانه مدیریت آموزشی حکمت (سماح) نصب و برای بهره برداری در مدرسه آماده سازی می شود. همچنین محیط نرم شبکه، نظیر دسترسی ها و مخازن و تخصیص مکانهای ذخیره و بازیابی، بر اساس ساختار سازمانی و ساختار آموزشی مدرسه، توسط مسئولین شبکه مدرسه، سازماندهی و آماده سازی می شود.
- **کارگاه چهارم؛ رویکرد آموزش مربیان و کادر و رویکرد استاد و شاگردی:** با همان رویکرد استاد و شاگردی که مربیان شاگردان

را مورد آموزش قرار می دهند، سرمربیان، مربیان را درگیر فرایند آموزش می کنند. در این کارگاه مدیران منابع انسانی، سرمربیان مدرسه و افرادی از هسته محوری مدرسه که درگیر انتخاب، آموزش و بکارگیری مربیان و کادر هستند، با مسائل و سازوکارهای آموزش مربیان و کادر در رویکرد حکمت آشنا می شوند.

- **شناسایی و جذب کادر:** در این کار مدرسه مراحل شناسایی میدانی، تعامل و شناخت داوطلبان، ارزشیابی اولیه داوطلبان، ارزشیابی عملیاتی را با استفاده از سازوکارهای نظیر کانون ارزیابی، و نیز شناسایی در حین آموزش و فعالیت آزمایشی کادر را دنبال می کند.

- **آموزش مربیان و مدیران و کادر:** در این فعالیت مدرسه آموزش کادر خود را دنبال می کند. در مرحله اول آموزش به صورت خودآموز اولیه، با ارائه بسته های آموزشی اولیه صورت می گیرد. سپس روال آموزش به صورت استاد و شاگردی توسط سرمربیان با مربیان و کادر مدرسه دنبال می شود. طی این روال، از یک سو جلسات کارگاه آموزشی مربیان و کادر توسط سرمربیان و نیز اساتید مدعو در مدرسه برگزار شده، یا مربیان در کارگاههای آموزشی در دسترس شرکت می کنند. در این روال از سوی دیگر بسته های آموزشی موجود برای آموزش کادر در منابع حکمت، متناسب با نیاز آموزشی آنها، بتدریج در اختیارشان قرار گرفته و با نظارت سرمربی، توسط کادر انجام می شود.

- **کارگاه پنجم؛ سازوکارهای اجرایی و سازمانی مدرسه:** این کارگاه برای مدیران اجرایی مدارس و بخشی از هسته محوری که به این امور می پردازند، برگزار می شود، و طی آن مدیران با رویه ها و سازماندهی و سیستم اجرایی مدرسه بر اساس رویکرد حکمت، و شیوه ها و سازوکارهای برنامه ریزی اجرایی مدرسه آشنا می شوند، تا بتوانند سازوکارهای آن را در مدرسه خود بکار گیرند.
- **استقرار رویه ها و سیستم اجرایی مدرسه:** توسط مدیران اجرایی و کادر مدرسه.

- **برنامه ریزی فعالیتهای اجرایی مدرسه:** بر اساس سازوکارهای تعریف شده، مدیران اجرایی و مسئولین برنامه ریزی، به برنامه ریزی فعالیتهای اجرایی مدرسه برای سال بعد پرداخته و برنامه اجرایی را تدوین می کنند.

- **کارگاه ششم؛ سازوکارهای آموزشی مدرسه:** این کارگاه برای مدیران آموزشی مدارس و بخشی از هسته محوری که به امور آموزشی می پردازند، و نیز برنامه ریزان آموزشی مدرسه برگزار

- می شود. طی این کارگاه، مدیران مذکور، با سازوکارهای مختلف آموزشی در رویکرد حکمت آشنا شده، و چگونگی برنامه ریزی و اجرای آن را در مدرسه مشاهده و مورد بحث قرار می دهند.
- **استقرار رویه ها و سیستم آموزشی مدرسه:** توسط مدیران آموزشی و کادر مدرسه.
- **برنامه ریزی فعالیتهای آموزشی مدرسه:** بر اساس سازوکارهای تعریف شده، مدیران آموزشی و مسئولین برنامه ریزی آموزشی، به برنامه ریزی فعالیتهای آموزشی مدرسه برای سال بعد پرداخته و برنامه فعالیتهای آموزشی را تدوین می کنند.
- **کارگاه هفتم؛ فنون بازاریابی و جذب شاگردان در محیط تعلیم و تربیت:** مدارس برای تعامل با محیط و مخاطبان مدرسه، در این کارگاه آموزشهای لازم را دریافت کرده، تا بازاریابی و جذب مخاطبان به شیوه موثر انجام شود. مخاطب این کارگاه بخشی از هسته محوری و مدیران اجرائی و آموزشی مدرسه است، که در فعالیتهای بازاریابی و جذب شاگردان درگیر هستند.
- **تعامل با محیط و خانواده ها:** مدرسه با استفاده از سازوکارهای مناسب تعامل و بازاریابی، با محیط اطراف و خانواده ها تعامل مناسبی را برقرار می کند.
- **شناسائی و جذب شاگردان:** فرایند شناسائی و ثبت نام شاگردان طبق روال مناسبی انجام می شود.
- **آموزش خانواده ها:** برای تعامل مناسب و مستمر خانواده ها با مدرسه، لازم است تا خانواده ها آموزشهای مفید و موثری را هم در ابتدای تعامل با مدرسه، و هم در طول مدت تحصیل شاگردشان به صورت مستمر دریافت کنند. حتی در مدارس که در حال حاضر فعالیت می کنند، و شاگردان با تعداد کافی در مدرسه حضور داشته و قرار نیست شاگردان جدیدی به آنها ملحق شوند، خانواده های قدیمی برای آشنائی با جنبه های جدید و رویکرد جدید، لازم است تا آموزشهای مناسب را دریافت نموده، و با رویکرد جدید هماهنگ و در آن درگیر شوند.
- **کارگاه هشتم؛ استقرار مدرسه و اجرا و مدیریت آن:** هدف این کارگاه یاری به هسته محوری برای استقرار نهائی و فعالیت جاری مدرسه است. این کارگاه بیشتر با روش طرح و تحلیل مشکلات جاری، به هسته محوری مدارس برای رفع مشکلات خود و کمک به مواجهه عملیاتی با مسائل روزمره استقرار و عملیات، مشورت و یاری می دهد.
- **استقرار و عملیات:** مدرسه با رهبری هسته محوری، رویکرد حکمت را به صورت تدریجی مستقر و تثبیت می کند.

- **پشتیبانی، مشاوره و ممیزی مستمر:** یک هسته پشتیبانی، مشاوره و ممیزی از موسسه حکمت، به مدارس در این زمینه خدمات لازم را به صورت مستمر و دائمی ارائه کرده، و مدارس را در حد امکان برای مواجه شدن با مسائل گلوگاهی در اجرای رویکرد حکمت، توانمند می سازد. این هسته ضمناً فعالیتهای مدرسه را در صورت تمایل مدیریت آن، مورد تحلیل و نقد قرار داده، و نقطه ضعفها و راهکارهای رفع آن را به صورت مشاوره، به مدیریت مدرسه ارائه می کند. همچنین این هسته، در صورت درخواست مدرسه، به ممیزی مدرسه در رویکرد حکمت پرداخته، و بر اساس میزان توانمندی مدرسه در این رویکرد، نشان حکمت را با درجات مختلف و در حوزه های مختلف آن، اعطا می کند.
 - **کارگاه نهم؛ آشنایی با ابعاد مبانی معرفتی، فلسفی و نظری مدرسه حکمت:** این کارگاه برای بخشی از هسته محوری برگزار می شود که می خواهند به صورتی عمیق تر با رویکرد حکمت و مبانی معرفتی، فلسفی و نظری آن آشنا شوند، و به صورت تحلیلی در مورد آن کنکاش نمایند. تلاش بر آن بوده که کارگاههای اول تا هشتم، تمهید عملیاتی از تحقق و اجرای رویکرد حکمت در یک مدرسه را انجام دهد. و کارگاه نهم که می تواند به صورت زمانی در هر دوره ای (پیش از کارگاه اول، یا به موازات کارگاه های دیگر یا حتی پس از آن) برگزار شود، آگاهی تیم اجرایی یک مدرسه را از مبانی این رویکرد، تعمیق می کند. این کارگاه می تواند در چند مرحله و به صورت تدریجی نیز برگزار شود. اما اجرای رویکرد حکمت در یک مدرسه، وابسته و موکول به برگزاری این کارگاه نخواهد بود.
- نکته مهم در اجرای این فرایند آن است که ممکن است یک مدرسه به صورت کامل و تمام قد با تمام امکانات، به دنبال اجرای تمام ابعاد رویکرد حکمت باشد، و قادر خود را به صورت مفصل درگیر این فرایند نماید؛ ولی مدرسه دیگر تنها بخشی از رویکرد حکمت را در یک مرحله اجرا نماید. به تناسب یک مدرسه ممکن است در بخشی از فعالیتهای فوق الذکر بصورت جدی تر و کاملتری درگیر شد، و در کارگاههای برگزار شده شرکت نماید، و ممکن است مدرسه دیگر در همه کارگاهها شرکت نکرده، و بخشی از نیاز خود را از مستندات موجود به صورت تدریجی برآورده نماید. فرایند فوق الذکر برای مدارس تنظیم و ذکر شده که می خواهند به صورت نسبتاً وسیع و موثری مستقر و فعال شوند.

۵- موضوع و اهداف کارگاه اول

در این کارگاه، هسته محوری مدارس که تمایل به اجرای رویکرد حکمت دارند، با رویکرد و ابعاد آن آشنا می شوند. این کارگاه شناخت کلی تیم هسته محوری مدرسه را با مبانی محوری، ترکیب بندی رویکرد و سازوکارهای رویکرد حکمت تمهید کرده، و این تیم را برای توسعه مدرسه خود در اجرای رویکرد توانمند می کند. برای تحقق این هدف کلان، کارگاه اهداف زیر را دنبال می کند:

- اشاره اجمالی به صورت ملموس از محیط مدرسه حکمت، و مشخصه های محوری محیط عینی آن
- آشنایی با مبانی رویکرد در بعد سازوکار محوری تعالی
- دورنگاهی آسیب شناسانه به نظام آموزشی، و بدیل ارائه شده در رویکرد،
- آشنایی با ترکیب بندی رویکرد و ابعاد آن،
- آشنایی با ابعاد مختلف سازوکارهای آموزشی و سازمانی، در رویکرد،
- آشنایی با رویکرد چند سطحی و چگونگی عملی اجرای آن در کلاسها،
- به عنوان یکی از محوری ترین سازوکارهای برنامه درسی حکمت،
- آشنایی با بسترها و زمینه های سیستم نرم افزاری مدرسه.

۶- شکل برگزاری کارگاه

- پیش از برگزاری کارگاه لازم است تا شرکت کنندگان، اطلاع اجمالی در مورد رویکرد و ابعاد آن داشته باشند. این امر از طریق پیش مطالعه منابع موجود انجام می شود.
- با توجه به اینکه برخی از فعالیتهای کارگاه از طریق سیستم رایانه ای مدیریت می شود، در ابتدای کارگاه شرکت کنندگان باید رایانه شخصی خود را به فضای شبکه ای مدرسه متصل و نرم افزار مدیریت آموزش را بر روی رایانه خود اجرا کنند.
- محور کارگاه به صورت طرح اولیه موضوع توسط مربی کارگاه، مشارکت همگانی در بحث، و نتیجه گیری ارائه کننده برگزار می شود.
- حین انجام مباحثات، ارجاع بسته های آموزشی به تناسب بحث به شرکت کنندگان توسط مربی کارگاه، صورت می گیرد. ممکن است بسته های آموزشی که به افراد مختلف ارائه می شود، بر حسب نیاز آنها متفاوت باشد.
- در بخشهایی از زمان کارگاه به شرکت کنندگان فرصت داده می شود، تا بسته های آموزشی خود را در سطح مقدماتی مرور کنند، یا به انجام کارهای واگذار شده و مباحثه با سایرین و گفتگوی موردی با ارائه کننده بپردازند.

احتمال دارد که مطالعه و انجام مفصل تر بسته ها به بعد از کارگاه موکول شود.

- چند فعالیت اصلی کارگاه در کارسو (بستر ارجاع کار و تعاملات مجازی) تعریف می شود. شرکت کنندگان می توانند ضمن درگیری در مباحث جلسات و نیز انجام کارهای واگذار شده به آنها، در مباحثات این فعالیتها، در حاشیه کارگاه از طریق بستر کارسو مشارکت فرمایند.
- پس از کارگاه نیز شرکت کنندگان، به مرور زمان فعالیتهای خود را دنبال کرده، کارهای واگذار شده به خود را انجام داده، و از طریق کارسو مباحثات و تعامل خود را با مربی کارگاه تا مدت مشخصی ادامه می دهند.

۷- ملزومات و پیش نیازهای شرکت در کارگاه

ملزومات: یک دستگاه رایانه قابل حمل با سیستم عامل ویندوز ۸ یا ۱۰، که قابلیت اتصال به شبکه از طریق کابل را داشته باشد.
پیش نیازها: مطالعه موارد زیر از مستندات موجود در مورد رویکرد حکمت (پیوند به این مستندات از طریق کانال تلگرام "مربیان حکمت خلاق" در اختیار عزیزان قرار می گیرد:

- دفترچه معرفی رویکرد مدرسه
- دفترچه معرفی
- مطالعه پستهای ارسال شده در بحث معرفی مدرسه حکمت که در گروه تلگرامی "الگوی مدرسه ای و برنامه درسی حکمت" قرار دارد (پیوند به اول بحث در گروه قرار داده می شود).
- مقاله حیا در مدرسه حکمت
- مشاهده چند نمونه از کلیپهای مدرسه حکمت از کانال تلویزیونی آپارات مدرسه حکمت برای آشنا شدن با فضای عینی مدرسه
- مشاهده فیلم باغ زیبا (که بخشهایی از آن در شبکه آپارات در خلال دو قسمت برنامه توقف ممنون - وزیر آپ - مدرسه حکمت قابل مشاهده است)
- مطالعه منشور مدیریت رفتاری شاگردان در مدرسه حکمت

۸- نکاتی در برگزاری کارگاه

- هر قسمت از جلسات به حوزه و محدوده ای مشخص از مباحث اختصاص داده شده است. برای استفاده بهتر از زمان، تقاضا می شود از طرح بحثهای حاشیه ای و خارج از محدوده هر جلسه، خودداری و هر بحث را در جلسه مربوط به خود انجام دهید.

- به دلیل فشردگی برنامه کارگاه، از شرکت کنندگان محترم تقاضا می‌شود رأس ساعت معین در محل جلسه کارگاه حاضر باشند.
- به دلیل به هم پیوستگی و ترکیبی بودن موضوعات مطرح شده، تداوم حضور از ابتدا تا انتها برای انتقال روح و جوهره مطلب ضروری است. لذا از شرکت کنندگان محترم تقاضا می‌شود از ابتدا تا انتهای کارگاه به صورت پیوسته حضور داشته، و از صحبت با تلفن همراه و شرکت در جلسات حاشیه‌ای خودداری فرمایند.
- اطلاع رسانی کارگاه و مباحثات مطرح شده در آن، و نیز دنبال کردن مباحثات بعد از آن از طریق گروه تلگرامی "الگوی مدرسه ای و برنامه درسی حکمت" انجام می‌شود.

۹- برنامه پیش بینی شده کارگاه

پنج شنبه ۱۴ اردیبهشت

۸ تا ۹	۶۰	آماده سازی رایانه ها و اتصال به شبکه و آشنایی مقدماتی استفاده از نرم افزار سماح
۹ تا ۱۰:۱۵	۷۵ دقیقه	اشاره ای به مبانی و سازوکار محوری تعالی در رویکرد حکمت
۱۰:۳۰ تا ۱۰:۱۵	۱۵ دقیقه	استراحت و پذیرایی
۱۰:۳۰ تا ۱۲	۹۰ دقیقه	بحث در مورد سازوکارهای ممکن برای تحقق محورهای تعالی
۱۲ تا ۱۲:۱۵	۱۵ دقیقه	استراحت و پذیرایی و انجام کار تمرینها
۱۲:۴۵ تا ۱۲:۱۵	۳۰ دقیقه	پخش فیلم مستند "باغ زیبا" و انجام کار تمرینها
۱۳:۴۵ تا ۱۲:۴۵	۶۰ دقیقه	نهار و نماز جماعت و استراحت
۱۳:۴۵ تا ۱۵:۱۵	۹۰ دقیقه	نقد و تحلیل گروهی مستند "باغ زیبا" از نظر رویکرد حکمت و سازوکارها
۱۵:۳۰ تا ۱۵:۱۵	۱۵ دقیقه	استراحت و پذیرایی و انجام کار تمرینها
۱۵:۳۰ تا ۱۷	۹۰ دقیقه	آشنایی با ابعاد و رویکرد برنامه درسی رویکرد حکمت

روز جمعه ۱۵ اردیبهشت

۸ تا ۹	۶۰ دقیقه	انجام کار تمرینها
۹ تا ۱۰:۳۰	۹۰ دقیقه	آشنایی با سازوکارها و بسترهای رویکرد حکمت - ۱
۱۰:۴۵ تا ۱۰:۳۰	۳۰ دقیقه	استراحت
۱۲:۱۵ تا ۱۰:۴۵	۹۰ دقیقه	آشنایی با سازوکارها و بسترهای رویکرد حکمت - ۲
۱۲:۱۵ تا ۱۳	۴۵ دقیقه	انجام کار تمرینها
۱۳ تا ۱۴	۶۰ دقیقه	نهار و نماز جماعت و استراحت
۱۴ تا ۱۵:۳۰	۹۰ دقیقه	آشنایی با فرایند متعارف آغاز حرکت یک مدرسه در مسیر تحقق رویکرد حکمت و ابعاد آن
۱۵:۴۵ تا ۱۵:۳۰	۱۵ دقیقه	استراحت
۱۵:۴۵ تا ۱۷	۷۵ دقیقه	پرسش و پاسخ و انجام کار تمرینها

۱۰- مجریان کارگاه

- **ارائه کننده و معمار رویکرد**
آقای مهندس اردوان مجیدی، پژوهشگر و معمار در زمینه نظامهای کلان و معماری نظام آموزشی
- **دبیر کارگاه**
آقای سعید یغموری، کارشناس ارشد برنامه ریزی آموزشی، همکار موسسه و دبیر گروه نظام آموزشی و طرح مبنا در موسسه. شماره تماس: ۰۹۱۹۰۱۳۶۵۷۸
- **دبیر علمی کارگاه**
خانم منصوره ایران نژاد، دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی، همکار موسسه در گروه نظام آموزشی و طرح مبنا
- **هماهنگی اجرائی و تدارکات**
آقای..... شماره تماس:

۱۱- اطلاعات عمومی کارگاه

- **آدرس محل برگزاری**
اتوبان همت غرب، بعد از خروجی آزادگان، خروجی دوم، شهرک نمونه، خیابان خواجه کرمانی، روبروی مسجد حضرت فاطمة الزهرا، مجتمع آموزشی سراج

نقشه گوگل مپ به همراه لوکیشن قابل اعمال در گوگل مپ

- **زمان**
پنج شنبه ۹۶/۰۲/۱۴ از ساعت ۹ صبح الی ۵ بعد از ظهر
جمعه ۹۶/۰۲/۱۵ از ساعت ۹ صبح الی ۵ بعد از ظهر

- **حامیان و برگزار کنندگان**

موسسه مطالعات راهبردی فن آوری اطلاعات
بابلسر، خیابان شهید کهن ۶، پلاک ۲۳،
تلفن: ۰۱۱۳۵۲۵۵۴۷۸

وب سایت: www.irit.ir و www.irit.ir/majidi
پست الکترونیک: majidi.office@gmail.com

موسسه حکمت ستاره فروزان و مدرسه حکمت
مازندران، بابلسر، کیلومتر ۳ جاده بابلسر به بابل، بین فرش البرز و پلی
بافت

تلفن: ۰۱۱۳۵۳۷۲۱۱ و ۰۱۱۳۵۳۷۵۸۱۸
وب سایت: www.maktabe-hekmat.ir
پست الکترونیک: maktabe.hekmat@gmail.com

مجتمع آموزشی سراج
اتوبان همت غرب، بعد از خروجی آزادگان، خروجی دوم، شهرک نمونه،
خیابان خواجهی کرمانی، روبروی مسجد حضرت فاطمة الزهرا، مجتمع
آموزشی سراج
تلفن: ۰۲۱۴۷۳۴۰
وب سایت: www.serajedu.ir

موسسه توسعه منابع انسانی مبنا

.....

والسلام - انتهای سند